

ДРАМАТУРГІЯ ВАСИЛЯ ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (49)

УДК 821.161.2-2.09(477.87) «1920–1930» Гренджа-Донський DOI:10.24144/2663-6840/2023.1(49).143–149.

Шетеля В., Хававчак О. Драматургія Василя Гренджі-Донського міжвоєнного періоду; кількість бібліографічних джерел – 13; мова – українська.

Анотація. У статті проаналізовано найбільш яскраві зразки драматичного доробку В. Гренджі-Донського – митця-романтика, основоположника нової української літератури на Закарпатті. Актуальність роботи полягає у малодослідженості теми, оскільки драматичний доробок письменника до сьогодні залишався поза увагою літературознавців. Зауважено, що помітна увага крайових письменників до драматичної творчості пов'язана, насамперед, з появою і розвитком тут професійного українського театру та аматорських театральних гуртків. З'ясовано мотивацію В. Гренджі-Донського-драматурга, котрий у театрі і належному репертуарі вбачає потужний суспільно-виховний потенціал. У дослідженні зазначено, що драматургія письменника не відзначається високими мистецькими здобутками, хоча прикметним є жанрове багатство його доробку, який складають жартівливі сценки, діалоги, побутові замальовки, скетчі («Вечорниці», «Вуйко», «Емансипація», «К.П.П. (Канцелярія посередництва подружжя)», «Крадені поцілунки», «Сватання», «Внук», «Відьма» та ін.). Проаналізовано першу спробу драматурга-початківця, а саме драму «Сиротина» (1925) і відзначено її невисоку мистецьку якість. Такі ж висновки на основі скупих заміток у періодиці зроблено і про наступні спроби пера – драму «Ренегат» (1926) та п'єсу «На зеленій Гуцульщині» (1928), тексти яких, на жаль, не збереглися. Більш успішні спроби драматурга помічено у творах на історичну тематику. Проаналізовано віршовану романтичну історичну драму «Останній бій» (1930), розкрито її фабулу, конфлікт, характер головного героя – сильної рішучої особистості, готової до самопожертви заради спільного блага. Подібним за ідеєю є наступний проаналізований твір – віршована історична драма «Сотня Мочаренка» (1932). У його основі – збройне повстання захисників Гуцульської Республіки 1918–1919 рр. Зауважено, що це перший твір автора, поставлений на театральній сцені, проаналізовано відгук на постановку. У дослідженні розглянуто також і комедійну п'єсу «Як сади зацвітуть» (1934). Жанр твору визначено як родинно-побутова комедія з елементами комедії ситуацій.

Ключові слова: крайовий театр, драматургія, В. Гренджа-Донський-драматург, суспільно-виховний потенціал, конфлікт, історична драма, комедія, постановка на сцені.

Постановка проблеми. Художня творчість В. Гренджі-Донського, багатогранна й різностороння, постійно потрапляє у поле зору дослідників. Лірика митця і, дещо меншою мірою, його проза вже добре представлені у літературознавчих розвідках. Драматургія ж, окрім поодиноких рецензій на деякі твори і кількох побіжних згадок у загальних оглядах творчості митця, ніколи не була об'єктом окремих студій.

Аналіз досліджень. Джерельну базу статті складають театрознавчі розвідки Ю.-А. Шерегія «Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року» (1993), Г. Ігнатовича «Від гасниці до рампи: Нариси з історії українського театру на Закарпатті» (2008), В. Андрійця «Руський театр Товариства “Просвіта” в Ужгороді» (1921–1929). Перший український професійний театр на Закарпатті» (2012). Особливої уваги заслуговує літературознавча праця Л. Голомб «Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX – перших десятиліть XX ст.» (2006), у якій дослідниця, говорячи про закарпатську драматургію 20–30-х рр. XX ст., аналізує і основні твори В. Гренджі-Донського. Вартою уваги є також і вступна стаття М. Мольнара до збірки творів митця «Шляхом терновим» (Пряшів, 1964), у якій зроблено загальний огляд художньої творчості В. Гренджі-Донського, а, зокрема, і його спроб у драматургії. Та найбільшу цінність для нас мають перші відгуки Ф. Агія

на драму «Сиротина» та С. Довгаля на постановку драми «Сотня Мочаренка».

Мета роботи – проаналізувати найяскравіші драматичні твори В. Гренджі-Донського міжвоєнного двадцятиріччя. Стаття ґрунтується на засадах культурно-історичного, естетичного й формального методів дослідження.

Виклад основного матеріалу. Поява й розвиток професійного українського театру на Закарпатті у 20–30-х роках привернули увагу тогочасної активної творчої молоді до проблеми забезпечення театального репертуару. Літератори, усвідомлюючи важливість покладених на театр суспільно-виховних завдань, беруться за написання драматичних творів. Так протягом міжвоєнного періоду з'являються комедія «Лісові чари», драматична казка «Сміх», драматична поема «Вечірній гість», інтермедія «Чудо св. Миколая» та опера «Відьма» Спиридона Черкасенка, драма з сільського життя «Огонь» та комедія-фарс «Радості майстра Фулярдіно» Ірини Невицької, п'єси «Маруся Верховинка» та «Без Бога ні до порога» Августина Волошина, комедії «Джерга» та «Бородате непорозуміння», п'єса «Перша любов», а також дитячі п'єси «Пташиний суд» і «Св. Миколай» Олександра Сливки, п'єси «Нова генерація», «Рафі-Мафі», «Часи минають», комічна оперета «Флірт і кохання», а також одноактівка «Голодні грачі» Августина-Юрія Шерегія, лібрето «Неофавстіяда»

та оперета «Місяць і Зоря» Миколи Чирського, одноактівки «Перехитрив», «Муза», комедії «Єва навчає», «Новое життя», драма «За краще завтра» Михайла Баланчука, п'єси для дітей «Св. Миколай в гостині на Підкарпатській Русі», «Вертеп» та «В чужім пір'ю» Марійки Підгірянки, п'єси «Малі кати», «Михля», «На дорогу щастя» та «Вінок матері» Петра Міговка та ін.

Незаперечним є твердження Л. Голомб, котра зазначає, що особлива роль театру в національному вихованні глядача значною мірою визначила проблематику та характер конфліктів закарпато-української драматургії 20–30-х років [Голомб 2006, с. 282]. Тому й не дивно, що значна частина з названих творів є патріотичною за звучанням. Орієнтовані переважно на молоду глядацьку аудиторію тексти порушують коло проблем, пов'язаних з національно-патріотичним та духовно-культурним вихованням, з пробудженням національної самосвідомості й самототожності краян.

Помітне місце серед плеяди молодих драматургів займає В. Гренджа-Донський, котрий, тісно співпрацюючи з крайовим театром, чітко усвідомлював нагальну потребу в забезпеченні театрального репертуару не лише перекладами творів світової драматургії, але й власною, так би мовити, вітчизняною продукцією, котра своєю тематикою й порушуваними проблемами була би близькою до глядача і передусім виховально наснаженою. У коментарях до батькових спогадів дочка З. Гренджа-Донська зауважує: «Всесторонність у творчості поета заставила його присвятитися і драматургії, яка в 1920-х роках на Закарпатті майже не існувала в українській мові» [Гренджа-Донський 1988, с. 98].

Одразу зазначимо, що в драматургії В. Гренджі-Донському не вдалося сягнути таких мистецьких висот, яких він досягнув своїми ліричними та ліро-епічними творами. І цим хвилюють усі тогочасні драматурги. Так, М. Мольнар, аналізуючи драматичні потуги митця, слушно зауважує, що не лише він один зазнав невдачі у цій сфері літературної діяльності на теренах Закарпаття міжвоєнного періоду. Літературознавець зазначає, що тут, по суті, «драматична література була з усіх літературних родів найнерозвинутіша та найслабша. У 20–30-ті роки, – продовжує дослідник, – не створено ні однієї п'єси, яка пережила б випробування часу» [Мольнар 1990, с. 116]. Але, на нашу думку, нездоланне бажання й упертість В. Гренджі-Донського, підживлювані суспільним обов'язком і свідомою громадянською позицією митця, не давали йому змоги покинути зусилля на ниві драматургії і тому заслуговують на особливу увагу.

Драматичний доробок В. Гренджі-Донського досить розмаїтий. Знаходимо серед його п'єс жартівливі сценки, діалоги, побутові замальовки, скетчі («Вечорниці», «Вуйко», «Емансипація»), «К.П.П. (Канцелярія посередництва подружжя)», «Крадені поцілунки», «Сватання», «Внук», «Відьма» та ін.), що, за слушним зауваженням Л. Голомб, виявляють різнобічну обдарованість драматурга [Голомб 2006, с. 284].

Першим твором драматурга-початківця стала написана для дітей віршована драма на одну дію «Сиротина», що побачила світ окремим виданням у бібліотеці журналу «Пчілка» 1925 року. Як зазначає сам автор у своїх спогадах, твір був написаний на бажання дівчат ужгородської учительської жіночої семінарії й кілька разів поставлений студентськими драматичними гуртками [Гренджа-Донський 2002, с. 529]. За словами М. Мольнара, твір вказував на амбіції В. Гренджі-Донського в галузі драматургічної творчості. Дослідник зауважує, що п'єса позбавлена будь-якого драматичного напруження, а ідейно й тематично повторює поезії перших збірок автора, відзначається сентиментальністю, модним у той час етнографізмом та патріотичним романтизмом, з яким оспівуються славні минулі часи [Мольнар 1990, с. 114].

Сюжет драми традиційний, побудований на конфлікті між добросердною дівчиною-сиротою, яка має великий потяг до навчання і кожному вільну хвилину намагається приділити читанню, та злою мачухою, котра ненавидить свою пасербицю і зовсім не опікується нею. Через таку байдужість мачухи дитина, застудившись, помирає.

На публікацію «Сиротини» з ґрунтовною рецензією у газеті «Учитель» відгукнувся Франт Агій, котрий зазначив: «Основна думка дуже гарна, але оброблення не дуже вдалося» [Агій 1990, с. 233]. Рецензент одразу виявив випадки алогічності часопросторових зв'язків, коли, наприклад, головна героїня за наказом мачухи йде до лісу по дрова й через кілька реплік інших героїв повертається вже з дровами, що не видається реальним. Особливу увагу звернув критик на педагогічну сторону, яка, на його думку, у драмі вийшла невдалою. Автор рецензії радить уникати стереотипних поглядів на людей за їх належністю до певної етнічної групи чи роду діяльності (русин, маляр, чех, єврей; піп, дяк і т. п.). Неприпустимим, за словами рецензента, є поодинокі введення в репліки героїв згрубілої лексики. Ф. Агій резюмує, що через наведені непедагогічні моменти драма не годиться для дитячих бібліотек. Позитивним моментом видання, як зазначає критик, є те, що «мова брошури чисто народна» і з цієї точки зору вона має літературну вартість [Агій 1990, с. 234].

До перших спроб митця в драматургії належать також написана 1926 року драма на три дії «Ренегат», у якій автор повертається до подій революційної боротьби 1918–1919 років, та п'єса на три дії під назвою «На зеленій Гуцульщині», написана 1928 року. Тексти обох творів, на жаль, не були опубліковані й в архіві автора не збереглися. Про останню знаходимо лише замітку в 10-му числі журналу «Наша земля» за 1928 рік, у якій зафіксовано, що В. Гренджа-Донський дописав нову п'єсу з гуцульського побуту і 31-го вересня цього року апробував її, публічно прочитавши своїм товаришам, «прихильникам літератури і подаяким театральникам» [Гренджа-Донський 1990, с. 235]. Із замітки дізнаємося також, що перша і частково третя дії – це «сатира на хрунівську запродажну

інтелігенцію, що блукає в хаосі «язикового вопреса»»; друга дія – «оригінальні закарпатські вечерниці, тобто протиставлення краси (рідного слова, рідної пісні, звичаїв) панському безглуздю»; третя дія – «на березі річки Тиси, під згуком пісень дівчат і дарабашів», де й розв'язується конфлікт двох закоханих молодих гуцульських пар [Гренджа-Донський 1990, с. 235]. М. Мольнар зазначає, що навіть з цієї короткої замітки видно, що й тут, у п'єсі «На зеленій Гуцульщині», не обійшлося без засмічення зайвим етнографізмом. Дослідник вказує на неконцентрованість думки твору й припускає, що йому, ймовірно, також бракувало динаміки й напруження дії [Мольнар 1990, с. 115]. Г. Ігнатович натомість дає позитивну оцінку п'єси, котра, будучи багатою на чудові народні пісні й звичаї, відгукнулася на проблему мовної гризні – тему, що не втрачала своєї актуальності протягом усього міжвоєнного двадцятиріччя [Ігнатович 2008, с. 126], коли, як відомо, чехословацький уряд всіляко зводив із розв'язання мовної проблеми для закарпатоукраїнського населення, насаджуючи політику денационалізації в краї.

Більшого успіху в драматургії досяг В. Гренджа-Донський творами на історичну тематику. В інтерв'ю львівській газеті «Новий час» письменник, говорячи про свої тематичні смаки в літературі, зазначив, що має власну чітко вироблену лінію і ціль – вплинути на молодь та викликати в неї любов до рідного народу, до своєї мови й культури. Для цього, на думку митця, необхідно найперше з «нашої бідної закарпатської історії вигребти героїв і оспівати їх. Бідна вона через те, – провадить далі респондент, – що мадяри впродовж тисячолітньої неволі навмисно замовчували й затирали всі сліди інших націй» [Гренджа-Донський 1989, с. 129]. Так, за словами поета, цілком свідомо й заплановано зродився його хустський князь Богдан у «Червоній Скалі» та оборонець хустської твердині Салай, герой «Останнього бою», що поліг у боротьбі з турками. Принагідно зазначимо, що обидва згадані твори були найулюбленішими для самого автора.

Звернення митця в драматургії до історичного минулого та його ідеалізація, як і в ліриці й рідше в прозі, – це незаперечна ознака характерного для письменника романтичного типу світосприйняття. Сам В. Гренджа-Донський із цього приводу зазначає: «Щодо мого романтизму – дуже можливо, що я романтик і все, що в мені є, я повинен із себе видати. <...> Річ, що про неї пишемо, ми повинні зідалізувати, дати їй білу сорочку й святочне обличчя» [Гренджа-Донський 1989, с. 129].

Першим драматичним твором, що розкривав події далекого минулого, став «Останній бій» – віршована романтична історична драма на одну дію, написана 1930 року. Виходила друком у продовженні в кількох номерах журналу «Пчілка» за 1931 рік. Ілюстрацію під назвою «Руїни хустського замку», що супроводжувала твір у кожному номері журналу, графічною технікою виконав митець Микола Кричевський, а музику до пісень скомпонував Володимир Балтарович. Драма присвячена закарпато-

українському політичному і культурному діячу «великому Мараморощанинові д-рові Юлієві Бращайкові на день 20.IX.1930 року» [Гренджа-Донський 1984, с. 87]. Події твору відбуваються в Хустському замку на початку другої половини XVI ст., коли фортеця, що служила захистом солотвинських солянних копалень, часто піддавалася нападам загарбників – угорців, турків, Габсбургів, семигородських князів. Л. Голомб слушно зауважує, що В. Гренджа-Донський, повертаючись знову до теми «Червоної скали» – оборони Хустського замку, немовби провіщає недалекі вже бої за Карпатську Україну [Голомб 2006, с. 282]. Та незважаючи на актуальність теми і гостросюжетність твору, до постановки на театральній сцені драма, на жаль, так і не дійшла.

Головний герой драми, комендант замку Салай, разом зі старшинами та залишком свого війська без провізії з останніх сил утримують єдину незахоплену вежу замку, захищаючи її від нападів мадярських та турецьких поневолювачів. Оскільки шансів на перемогу немає, оборонці, вирішують чекати поки є сили на обіцяну німецьким королем Фердинандом підмогу, а не дочекавшись – спалити замок і померти в бою. Захисники об'єднані спільною ідеєю, тому таке, жорстоке на перший погляд рішення для них цілком прийнятне і вмотивоване – не залишити ворогу твердині: «Щоб мадяр з турком лиш руїну <...> тут знайшов» [Гренджа-Донський 1984, с. 91].

Комендант Салай, як справжній ватаг, перед прийняттям важливого рішення радиться зі своїми підопічними, захоплюється їх відвагою й заохочує воїнів: «*Брати мої! Орли мої! Карпатських гір хоробрі діти! / За ту хоробрість, за відвагу / На віки честь і слава вам!*» [Гренджа-Донський 1984, с. 91]. Сотник в свою чергу з простодушністю, притаманною верховинцям, відповідає: «*Спасибі, щирій батьку наш. / Ми тільки те робили завше, / Що нам казало наше серце, / Що в грудях б'єсь за Рідний Край*» [Гренджа-Донський 1984, с. 91].

Комендант понад усе цінує готовність своїх воїнів до найбільшої і найдорожчої жертви – власного життя: «*Герої ви, яких ще світ не бачив! / Це тільки славний Мараморош / Таких борців зродив, / Що не лише своє добро, / Родинне щастя й вигоди / Пожертвують, але й життя / Положать на вівтар свободи*» [Гренджа-Донський 1984, с. 93]. Він свідомо виводить корені героїзму з надр рідної Мараморощини, апелює до патріотичних почуттів звичайців, які, мов Антей, повинні черпати сили, стоячи ногами на своїй землі.

Салай вірить у те, що їхня боротьба не загубиться у сутінках віків, що «*ні честь ні слава не пропала, / І пок народ живе, згадає все. / Героїські славні наші вчинки*» [Гренджа-Донський 1984, с. 92], «*І ця криваву нашу боротьбу / Народ на все собі запам'ятає / І батько синові це оповість, / А дід онукові це перекаже / І золотими буквами запишуть / У грубій книзі нашої народу*» [Гренджа-Донський 1984, с. 93]. Вустами головного героя промовляє до нас сам автор твору, котрий порушує тут проблему збереження історичної пам'яті наро-

ду. Знання й розуміння свого минулого, на думку митця, є наріжним каменем, на якому буде збудовано майбутнє народу.

Цікавий сюжетний поворот відбувається на початку другої яви, коли до Салая приводять турецького й угорського послів. Вони будь-якою ціною намагаються підкупити коменданта, обіцяючи йому різні вигоди й багатства в обмін на його капітуляцію і передачу останньої вежі замку до рук загарбників. Але для Салая, котрий отожднює себе зі своїм народом, з його радощами й горем, така угода неможлива, бо це не просто зрада короля, але, в першу чергу, зрада рідного народу й свого краю, зречення власних переконань, а, отже, зрада себе самого. Тому комендант з наміром стояти до загибуні відхиляє будь-які пропозиції. Широ здивовані його хоробрістю послі питають, чим же німецький король Ферднанд заслужив собі таку вірність. Та Салай не зволікає із відповіддю, а виважено й цілком однозначно заявив: «Хоч і король мене сюди поставив, / Я не йому служу, о, не йому, / Але служу країні рідній, / Яка мене поставила сюди / Й синів своїх у жертву принесла. / Бороню оці гори – Рідний Край, / Традицію свого народу, / Й тому кажу, що скорше я загину, / Або піду в ясир, / Ніж маю добровільно я віддати / Цей замок ворогам» [Гренджа-Донський 1984, с. 94]. Ця сцена, на наш погляд, перегукується з біблійною сценою спокушення Христа Сатаною в пустелі: комендант Салай, як і Месія, усвідомлює неминучість своєї загибелі, але й так само як Христос, не зраджує своїх ідей і несе свій хрест до кінця. Під таким кутом зору аналізований епізод стає глибоко символічним, а драма набуває більш потужного героїчного звучання.

Не менш символічно наснаженою є сцена з порятунком молодої жінки коменданта Юліяни та їх малого сина. Цей епізод розгортається під час активного штурмування вежі, починаючи з четвертої яви, в котрій Юліяна та її син – одні з ключових персонажів драми – з'являються вперше. Дружина коменданта висловлює готовність боротися проти загарбників пліч-о-пліч зі своїм коханим чоловіком і за необхідності навіть загинути.

Писар, відданий радник і товариш, намагається переконати коменданта врятуватися разом із дружиною й сином: «... в тебе жінка, ще й синок маленький, / Й рука твоя міцна, щоб керувать, / На тебе дивиться народ / І помочи твоєї жде» [Гренджа-Донський 1984, с. 102]. Але комендант непохитний у своєму намірі й не збирається кидати товаришів та втікати з поля битви як зрадник. Він говорить: «Для мене вперш не жінка, ані син, / Але мій Рідний Край і мій народ, / Котрого я повинен боронити, / Поки лиш в жилах каплі крові» [Гренджа-Донський 1984, с. 102]. Та за порадою писаря Салай пробує вмовити кохану дружину врятуватися втечею разом із сином і заповідає їй: «... ти його повинна хоронити, / Та не мені і не собі, а для народу. / А виховаєш, виведеш у люди, То ще набуде слави вітчизні / І я тоді лежатиму спокійно у могилі, / Бо честь і слава не пропаде. / То ж прощу я тебе, піклуйся сином / І вигодуй його, щоб з його був / Герой

карпатського народу» [Гренджа-Донський 1984, с. 106]. Зрештою, після довгої суперечки Юліяна погоджується з чоловіком і покидає замок, рятуючи себе і сина. Цією картиною автор утверджує думку про спадкоємність героїчних стремлень закарпатців на шляху до возз'єднання зі своїм етнічним коренем, підносить ідею незнищенності рідного народу.

Цю ідею розкриває також невеликий епізод зі схованими скарбами твердині, про які писареві звіряється комендант. Його промовисті репліки дають ключ до розуміння поглядів Салая (а з ним і автора) на шляхи досягнення народом омріяного щастя й волі, опертих на міць і силу заліза: «Всі скарби замку в землю закопав, / <...> / І зарівняв, щоб не було і сліду / І не попались в руки ворогам. / А може хто колись із наших / Ті скарби віднайде, / Придбає війська – оборону, / Щоби позбутися неволі. / <...> / Лиш той народ щаслив / І сильний по всяк час, / В котрого шабля-меч при боці. / Де шабля – там і право, і закон, / Немає інших прав, ані законів, / Хоч би всі згоди та умови / Й самою кров'ю писані були. / Папір'я можна розірвать, / Понищить голою рукою, / Але шаблі лишень шаблями переможеш. / А як шаблі повибивають нам із рук, / Тоді пропала наша воля...» [Гренджа-Донський 1984, с. 101]. Автор проводить думку про необхідність підкріплення закону силою зброї, що стане запорукою його виконання.

Виступаючи в останній бій, комендант розмірковує, «чи є на світі краща смерть, / Як полягти у боротьбі / За Рідний Край, котрий тебе зродив, / За свій народ, котрого ти кохаєш?» [Гренджа-Донський 1984, с. 103]. Так, співаючи свою славну закличну бойову пісню, Салай разом із побратимами зі зброєю в руках під звуки сильних пострілів, галас і дзвін шабел на порозі палаючої зусібіч вежі розпочинають останній бій. Комендант, героїчно б'ючись, так само героїчно гине від шаблі яничара, котрий, не в змозі стримати свого захвату, виголошує: «Воістину великий був герой!» [Гренджа-Донський 1984, с. 109].

Першим твором В. Гренджі-Донського, що потрапив на сцену театру, стала написана 1932 року віршована історична драма на одну дію «Сотня Мочаренка», що розкриває епізод із недавньої історії – збройне повстання захисників Гуцульської Республіки 1918–1919 років. У вже згадуваному інтерв'ю газеті «Новий час» митець зазначає: «Улюбленою моєю темою є героїчна доба 1918–1919 рр. Я завжди туди повертаюся, щоб на своїй скромній бандурі оспівати Святий Бунт і черпати сили надаліше...» [Гренджа-Донський 1989, с. 129].

Постановка твору пройшла під режисурою Миколи Аркаса 1 жовтня 1932 року на сцені Руського театру в Ужгороді в рамках другої сезонної прем'єри, що мала назву «Вечір мініатюр» і містила також жарт на одну дію «На перші гулі» С. Васильченка та комедію на одну дію «Медвідь» А. Чехова. Головну роль у постановці виконав сам автор. Ґрунтовний відгук на виставу опублікував С. Довгаль у 10-му номері журналу «Пчілка». Рецензент зазначає, що цінною стороною п'єси є те, що вона трак-

тує події з нашого недавнього життя, які відбувалися на теренах Підкарпаття: «Авторові пощастило вивести патріотичну постать сотника, що намагався боронити країну від нападів хижих сусідів» [Довгаль 1932, с. 302]. Однак, на думку критика, п'єса більш придатна для читання, ніж для постановки на сцені, оскільки їй бракує акції: «Довгі монологи з патріотичним забарвленням нагадують моралізаторські п'єси пуритан, в яких завжди правда перемагає» [Довгаль 1932, с. 302]. Тут же С. Довгаль для досягнення успіху з п'єсою радить автору перебудувати її так, щоби було більше руху, чину й гнучкості в дійових осіб. Але після дещо невдалої спроби «Сотня Мочаренка» на театральну сцену більше вже не виходила, та й сам автор не був нею задоволений і після війни 1955 року, перебуваючи вже в Братиславі, переробив драму, розширивши її до двох дій.

Варто додати, що ідею написання драми «Сотня Мочаренка», як довідемося зі спогадів В. Гренджі-Донського, митцю запропонував режисер Руського театру М. Біличенко, прочитавши збірку оповідань письменника «Назустріч волі» [Гренджа-Донський 2002, с. 529]. Друком драма виходила 1932 року частинами у двох вересневих та одному жовтневому номерах газети «Українське слово».

Події драми відбуваються влітку 1919 року на Рахівщині. Табір розбитої нерегулярної сотні гуцульських повстанців на чолі з сотником Мочаренком розташувався неподалік від села Білин без набоїв і провізії. Сотник вибудовує план ведення бойових дій проти румунських окупантів. Поріділі повстанські ряди поповнилися добровольцями, які добре воюють, але в табірних буднях своєю поведінкою розхитують дисципліну в сотні. На обурення бунчужного Максима, що називає новобранців юрбою, сотник відповідає: *«З людьми потрібно говорити, / а не лише командувати. / Серця їм треба розпалити / і до душі їм промовляти. / <...> / палкої крові треба і завзяття, / інакше не врятуєм Закарпаття...»* [Гренджа-Донський 1984, с. 114]. Та Мочаренко більш проникливий ніж Максим, оскільки одразу бачить корені такої поведінки своїх підопічних: *«Та інша тут біда: / у нас ані харчів, ані набоїв, / нічого в нас нема»* [Гренджа-Донський 1984, с. 114].

В. Гренджа-Донський, керуючись Дантовим переконанням, за яким найспекотніші місця в пеклі залишені для тих, хто в часи найбільших моральних потрясінь залишався байдужим, у драмі «Сотня Мочаренка» гостро засуджує байдуже ставлення загалу до подій, що вирують на Гуцульщині. Так, сотник останні надії покладає на селян.

Найбільш успішною в плані постановки на сцені виявилася п'єса з тогочасного сільського життя «Як сади зацвітуть», названа автором «народною оперетою на три дії». Почав писати її митець не 1937 року, як зазначає М. Мольнар [Мольнар 1990, с. 116], а ще в грудні 1934, про що довідемося з його щоденника, де знаходимо датований 15 грудня цього року такий запис: «Від літа нічого не писав,

та тепер взявся до народної п'єски «Як сади зацвітуть», може з того щось буде» [Гренджа-Донський 1988, с. 116]. Твір був завершений 1935 року в Ужгороді. Сам автор у спогадах зазначав, що незадоволений сюжетом оперети і має намір з часом її переробити [Мольнар 1990, с. 116]. Здійснив він свій задум аж 1972 року вже у Братиславі, зробивши незначні виправлення.

За жанром твір належить до родинно-побутової комедії з властивим їй розкриттям побуту, звичаїв і родинних стосунків. Конфлікт п'єси зумовлений соціальною нерівністю Андрія та Марійки – закоханої пари, яка не може одружитися через заборону батька дівчини брати шлюб з біднішим за неї хлопцем. Усе кардинально змінюється, коли батько дізнається про спадок, який Андрій згодом отримає від вуйка з Америки. У цій зміні простежуємо і прикметні ознаки жанру комедії ситуацій, «в основі якої інтрига, непередбачені ситуації, несподіваний поворот у сюжеті» [Ференц 2011, с. 269].

П'єса «Як сади зацвітуть» увійшла до репертуару «Нової Сцени» на сезон 1937/1938 років. Вистава, що стала першою прем'єрою сезону, пройшла 8 серпня 1937 року у Великому Бичкові, де, згідно із записами у щоденнику В. Гренджі-Донського, вже наприкінці липня відбувалися проби п'єси [Гренджа-Донський 1988, с. 130]. Режисером постановки був М. Аркас, композитором – Є. Шерегій. Дослідниця Л. Голомб зауважує: «Сцени вечорниць, пісні, веселі жарти молоді, комічні епізоди, в яких фігурує невдалий старий залицяльник п'яничка Барановський із його кумедним «язичієм», музика талановитого композитора Євгена Шерегія принесли успіх п'єсі з невибагливим сюжетом і полегшеним розв'язанням конфлікту» [Голомб 2006, с. 284]. А справжні гуцульські костюми, з великим труднощами позичені від ясінських селян, зробили виставу дуже мальовничою.

Удруге п'єса «Як сади зацвітуть» була поставлена через рік 25 вересня 1938 року в Ужгороді під режисурою того ж М. Аркаса. Крім того, варто зазначити, що твір було внесено до програми підготовки акторів у межах літнього театального курсу, організованого «Новою Сценою» у Великому Бичкові 10 липня 1938 року.

Висновки. В. Гренджа-Донський, співпрацюючи у міжвоєнне двадцятиріччя з професійним крайовим театром, активно займався написанням драматичних творів, у яких вбачав потужний суспільно-виховний потенціал. У драматичному доробку, що містить жартівливі сценки, діалоги, побутові замальовки, скетчі, найпотужніше представлені віршовані драми на історичну тематику, що природно для митця-романтика. Тут автор виводить сильного героя, цільну вольову особистість, здатну на мужні, героїчні вчинки, на глибокі переживання, готову до самопожертви заради спільного добра. І хоча драматургія В. Гренджі-Донського не досягла висот у художньо-мистецькому розумінні, все ж вона відіграла важливу роль у вихованні і пробудженні національної самосвідомості краю.

Література

1. Агій Ф. Сиротина. Драма на одну дію [Рецензія]. Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т. Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1990. Т. XI. С. 232–234.
2. Андрійцьо В. Руський театр Товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921–1929). Перший український професіональний театр на Закарпатті. Ужгород: Гражда, 2012. 232 с.
3. Голомб Л. Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX – перших десятиліть XX ст. Ужгород: Гражда, 2006. 296 с.
4. Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України: Щоденник. Мої спогади / Упорядкування та примітки Д.М. Федаки; вступна стаття В.І. Ільницького, Д.М. Федаки. Ужгород: Закарпаття, 2002. 516 с.
5. Довгаль С. Вечір мініатюр. *Пчілка*. Ужгород, 1932. Ч. 10. С. 302.
6. Ігнатович Г. Від гасниці до рампи : Нариси з історії українського театру на Закарпатті: у 2-х кн. Ужгород: Ліра, Кн. 1. 2008. 344 с.
7. Мольнар М. Доля співця полонин: Причинок до творчої біографії В. Гренджі-Донського. Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т. Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1990. Т. XI. С. 101–131.
8. Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т. Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, Т. IV. 1984. 378 с.
9. Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т. Вашингтон: Видання Карпатського Союзу. Т. IX. 1989. 502 с.
10. Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т. Вашингтон: Видання Карпатського Союзу. Т. X. 1988. 518 с.
11. Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т. Вашингтон: Видання Карпатського Союзу. Т. XI. 1990. 596 с.
12. Ференц Н. Основи літературознавства: підручник. Київ: Знання, 2011. 431 с.
13. Шерегій Ю.-А. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року / Редакція і вступ. ст. В. Маркуся і В. Ревуцького. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, 1993. 414 с.

References

1. Ahii F. (1990) Syrotyna. Drama na odnu diiu (Retsenziia) [Orphan. Drama in One Act (Review)]. *Tvory Vasyliia Grendzhi-Donskoho: u 12 t. Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu*. T. XI. S. 232–234 [in Ukrainian].
2. Andriitso V. (2012) Ruskyi teatr Tovarystva «Prosvita» v Uzhhorodi (1921–1929). *Pershyi ukrainskyi profesionalnyi teatr na Zakarpatti* [Russian Theater of the “Prosvita” Society in Uzhhorod (1921–1929). The First Ukrainian Professional Theater in Transcarpathia]. Uzhhorod: Grazhda. 232 s. [in Ukrainian].
3. Holomb L. (2006) *Novatorski tendentsii v ukrainskii literaturi kintsia XIX – pershykh desiatylyt XX st.* [Innovative Trends in Ukrainian Literature of the end of the 19th and First Decades of the 20th Century]. Uzhhorod: Grazhda. 296 s. [in Ukrainian].
4. Grendzha-Donskyi V. (2002) *Shchastia i hore Karpatskoi Ukrainy: Shchodennyk. Moi spohady* [Happiness and Sorrow of Carpathian Ukraine: Diary. My Memories] / Uporiadkuvannia ta pryimtyky D.M. Fedaky; vstupna stattia V.I. Ilnytskoho, D.M. Fedaky. Uzhhorod: Zakarpattia. 516 s. [in Ukrainian].
5. Dovhal S. (1932) *Vechir miniatiur* [An Evening of Miniatures]. *Pchilka*. Uzhhorod. Ch. 10. S. 302 [in Ukrainian].
6. Ihnatovych H. (2008) *Vid hasnytsi do rampy : Narysy z istorii ukrainskoho teatru na Zakarpatti: u 2 kn.* [From Kerosene Lamp to Ramp: Essays on the History of Ukrainian Theater in Transcarpathia: in 2 books]. Uzhhorod: Lira. Kn. 1. 344 s. [in Ukrainian].
7. Molnar M. (1990) *Dolia spivtsia polonyn: Prychynok do tvorchoi biohrafii V. Grendzhi-Donskoho* (Vstupna stattia do zbirky tvoriv poeta «Shliakhom ternovym», Priashiv, 1964) [The Fate of the Mountain Valley Singer. Supplement to the Creative Biography of Vasyl Grendzha-Donsky]. *Tvory Vasyliia Grendzhi-Donskoho: u 12 t. Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu*. T. XI. S. 101–131 [in Ukrainian].
8. *Tvory Vasyliia Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* [Works of Vasyl Grendzha-Donsky: in 12 vol.] (1984). Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu, T. IV. 378 s. [in Ukrainian].
9. *Tvory Vasyliia Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* [Works of Vasyl Grendzha-Donsky: in 12 vol.] (1989). Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu. T. IX. 502 s. [in Ukrainian].
10. *Tvory Vasyliia Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* [Works of Vasyl Grendzha-Donsky: in 12 vol.] (1988). Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu. T. X. 518 s. [in Ukrainian].
11. *Tvory Vasyliia Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* [Works of Vasyl Grendzha-Donsky: in 12 vol.] (1990). Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu. T. XI. 596 s. [in Ukrainian].
12. Ferents N. (2011) *Osnovy literaturoznavstva: pidruchnyk* [Basics of Literary Studies: a Textbook]. Kyiv: Znannia. 431 s. [in Ukrainian].
13. Sheregii Yu.-A. (1993) *Narys istorii ukrainskykh teatriv Zakarpatskoi Ukrainy do 1945 roku* [Essay on the History of Ukrainian Theaters of Transcarpathian Ukraine until 1945] / Redaktsiia i vstup. st. V. Markusia i V. Revutskoho. Slovatske pedahohichne vydavnytstvo v Bratislavi. 414 s. [in Ukrainian].

VASYL GRENDZHA-DONSKY'S DRAMATURGY
OF THE INTERWAR PERIOD

Abstract. The article analyzes the most vivid examples of the dramatic work of V. Grendzha-Donsky, a romantic artist, the founder of the new Ukrainian literature in Transcarpathia. The relevance of the work lies in the understudied nature of the topic, as the dramatic work of the writer has remained out of the attention of literary critics until today. It is noted that the noticeable attention of regional writers to dramatic creativity is connected, first of all, with the appearance and development of professional Ukrainian theater and amateur theater groups here. The motivation of the dramatist V. Grendzha-Donsky, who sees a powerful social and educational potential in the theater and the appropriate repertoire, is clarified. The research indicates that the writer's dramaturgy is not marked by high artistic achievements, although the genre richness of his work, which consists of humorous skits, dialogues, everyday sketches, sketches ("Vechornytsia", "Uncle", "Emancipation", "S.M.O. (Spousal Mediation Office)", "Stolen Kisses", "Courting", "Grandson", "Witch", etc.). The first attempt of the novice playwright, namely the drama "The Orphan" (1925), was analyzed and its low artistic quality was noted. The same conclusions were drawn on the basis of meager notes in periodicals about the next attempts of the pen – the drama "Renegade" (1926) and the play "On Green Hutsulshchyna" (1928), the texts of which, unfortunately, have not been preserved. More successful attempts of the playwright were noticed in works on historical subjects. The poetic romantic historical drama "The Last Battle" (1930) is analyzed, its plot, conflict, character of the main character – a strong and determined personality, ready to sacrifice for the common good – are revealed. The next analyzed work is similar in idea – the poetic historical drama "Mocharenko's Hundred" (1932). It is based on the armed uprising of the defenders of the Hutsul Republic in 1918–1919. The study also considered the comedy play "How Gardens Will Bloom" (1934). The genre of the work is defined as a family comedy with elements of situational comedy.

Keywords: regional theater, dramaturgy, V. Grendzha-Donsky as a dramatist, social and educational potential, conflict, historical drama, comedy, staging.

© Шетеля В., 2023 р.; © Хававчак О., 2023 р.

Віктор Шетеля – старший викладач кафедри української літератури Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; victor.shetelia@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-7416-5102>

Viktor Shetelia – Senior Lecturer of the Ukrainian Literature Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; victor.shetelia@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-7416-5102>

Олег Хававчак – старший викладач кафедри української літератури Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; oleg.khavavchak@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-8242-3127>

Oleh Khavavchak – Senior Lecturer of the Ukrainian Literature Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; oleg.khavavchak@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-8242-3127>